

Prebujanje teme na Vzhodu

Krepitev skrajne desnice in neonacizma v srednji in vzhodni Evropi

Abstract

Awakening of Darkness in the East

The article summarizes the development and the growth of extreme-right and neo-Nazi groups and parties in Central and Eastern Europe following the fall of socialism. In spite of this, the general public is still indifferent, and the mass media do not pay enough attention to this problem. The media in Central and Eastern Europe deal with attacks of extreme-right groups individually or in individual countries, while the main problem is that various xenophobic and neo-Nazi groups make acquaintance, socialize, exchange experiences and coordinate actions and work at the international level. This can be seen in attacks on homosexuals, Roma and members of other minorities, joint participation in violent demonstrations, the same dress style and the same slogans, etc. The article draws particular attention to the situation in Hungary, the Czech Republic, Slovakia and Slovenia, where neo-Nazi or extreme right-wing groups are gaining more and more social impact.

Keywords: extreme-right, neo-Nazi groups, Hungary, the Czech Republic, Slovak Republic

Erik Valenčič is a journalist. (erik.valencic@gmail.com)

Povzetek

Članek povzema razvoj in razmah skrajno desničarskih in neonacističnih skupin in strank po padcu socializma v Srednji in Vzhodni Evropi. Kljub razširjenosti je do tega pojava širša javnost ravnodušna in tudi množični mediji se temu problemu ne posvečajo dovolj resno. Mediji primere napadov srednje- in vzhodnoevropskih skrajnih desničarjev obravnavajo posamično ali v posameznih državah, medtem ko je osrednji problem prav ta, da se različne ksenofobne in neonacistične skupine med seboj spoznavajo, družijo, izmenjujejo izkušnje in delujejo usklajeno na nadnacionalni ravni. To potrjujejo napadi na istospolne, Rome in pripadnike drugih manjšin, skupno sodelovanje na nasilnih demonstracijah, prevzemanje enakega sloga oblačenja ter istih sloganov itd. Članek opozarja predvsem na razmere na Madžarskem, Češkem, Slovaškem in v Sloveniji, kjer neonacistične oziroma skrajno desničarske skupine pridobivajo vse več družbenega vpliva.

Ključne besede: skrajna desnica, neonacistične skupine, Madžarska, Češka republika in Slovaška republika

Erik Valenčič je neodvisni novinar. (erik.valencic@gmail.com)

Ura je bila nekaj čez 21. v soboto, 29. oktobra 2011. Pred glavnim vhodom v nočni klub InBox na Rudniku se je zbrala velika množica obiskovalcev, med katerimi so močno prevladovali obritoglavci. Vseh skupaj jih je bilo na oko okrog 150, čeprav so organizatorji dogodka pozneje navajali, da se ga je udeležilo 700 ljudi. Oziroma natančneje: 700 neonacistov. Prizor je bil še toliko bolj nenavaden, ker je klub v enem od nakupovalnih predelov Ljubljane. Parkirišče, na katerem sva bila s prijateljem fotografom, je bilo še vedno razmeroma polno. Ljudje so se vračali do svojih avtov iz barov in restavracij s plastično hrano; nekateri so tovorili vreče nakupljene šare in za seboj vlekli še svoje otroke. Ni bilo videti, da kdo opaža neonaciste na drugi strani ceste. Roko na srce, neonacisti se niso trudili biti opazni. Moški v zelenih in črnih bomberjih – med njimi je bilo komaj za spoznanje žensk in deklet – so se gnetli pred vhodom in z rokami v žepih važno postopali le pred lastnimi sencami. Tudi čez dan ni nič govorilo o tem, kaj se ima zgoditi zvečer. Kičavosti nakupovalne četrti, obdane s šizofrenimi jumbo plakati, ni zmotil niti načekčan keltski križ s pripisom na pločevinasti ograji: Skins Ljubljana. Vse je delovalo skorajda normalno. Precej čudna in zavržna normalnost.

In kaj se je pravzaprav dogajalo? Neonacistična skupina *Blood&Honour Slovenia* je praznovala deseto obletnico svojega obstoja. V ta namen so njeni vodilni člani najeli klub InBox in v njem organizirali koncertno prireditev z bendi Frakass iz Francije, Rotte Charlotte in Division Germania iz Nemčije ter Brutal Attack in WhiteLaw iz Velike Britanije. Te glasbene skupine poveljujejo nacizem, njegove zgodovinske voditelje, antisemitizem, čistost »bele rase« in na splošno opevajo nasilje proti drugačnim in drugače mislečim. Poniglavo samozagledanost in kratek doseg njihovih besedil še najbolje ponazarja pesem *Deutsche Youth*, ki jo je nemški mladini posvetil sicer britanski WhiteLaw: »Pridete v velikem številu, vaš odpor je močan, s čimer dokazujete, da njegova (Hitlerjeva, op. a.) vizija živi naprej in ni pomembno, kaj vam delajo, vodite nas k resnici.« (Valenčič, 2011c) Je to njihova alternativa večkulturnosti – postanimo kar vsi Nemci? In to Nemci, kot jih je videla Leni Riefenstahl?¹

Glasbene skupine, ki so takrat nastopile v InBoxu, so prihajale iz zahodne Evrope, medtem ko je bilo občinstvo skoraj v celoti srednje- in vzhodnoevropsko. Avtomobili, parkirani ob klubu, so imeli registrske tablice iz Slovaške, Madžarske, Češke, Hrvaške in Srbije. To je bilo ob vsem skupaj še najbolj presenetljivo in nenavadno. Naslednje leto, ob 11. obletnici ustanovitve Blood&Honour Slovenia, se je ponovil prizor z registrskimi tablicami. Neonacisti so tokrat praznovali v svojem prostoru v nekdanji diskoteki Life na ulici Mačkovci 80 v Domžalah. Ime prostora? Klub 88, kar pomeni Klub HH, torej Klub Heil Hitler. Pred njim so bili spet parkirani avtomobili iz srednje in vzhodne Evrope. Prišli so tudi »kameradi«, kot jih imenujejo, iz Avstrije in Nemčije, slovenski neonacisti, toda spet so prevladovale tablice iz slovanskih, 'nearijskih' dežel. Kaj je v ozadju vsega tega?

Untermenschen nacisti, manjvredni ljudje z večvrednostnimi kompleksi

Odgovor je bil do takrat v veliki meri že jasen, čeprav je tudi res, da ga širša, evropska javnost ni dobro poznala oziroma se ga še vedno ne zaveda dovolj dobro. V državah nekdanjega komunističnega bloka, ki jih je t. i. demokratična tranzicija opeharila vere v boljšo prihodnost, Evropska unija pa takisto razočarala, se v zadnjem desetletju močno krepijo smeri skrajne desnice, ki čedalje bolj odkrito promovirajo nacionalsocializem oziroma neonacizem.² Kljub

¹ Mimogrede, slovenska neonacistična skupina Slovenski radikali je pred časom na svoji spletni strani obelodanjala: »Zavzemamo se za nacistični rajh in nemški narod.« (Valenčič, 2010)

² Po avtorjevem mnenju je treba ločiti med skrajnimi desničarji in neonacisti. Neonacisti so skrajni desničarji, ni pa

razširjenosti ta pojav še vedno lebdi nekje pod radarjem kolektivne zavesti. In ne gre le za ravnodušnost širše javnosti. Tudi množični mediji se temu problemu ne posvečajo dovolj resno. Od časa do časa nas grozljivi primeri spomnijo, da se okoli nas znova prebujata tema, ki je pred sto leti svet zavila v črnino.

Judovsko gledališče Siraly v Budimpešti je bilo 28. septembra 2008 prizorišče sramotnega in skrb zbujajočega napada šestih zamaskiranih neonacistov. Ti so se pojavili kmalu po koncu predstave *Gecy* in režiserja Ferenc Sebe napadli s kislino in prašičjimi iztrebki. Kislina je zadela tudi ljudi v njegovi neposredni bližini. Nato so močno pretepli človeka, ki je Sebu pri priči stopil v bran, in pobegnili še pred prihodom policije (Margit, 2008). To je bil prvi organiziran (Ferencu Sebu so pred tem grozili) nasilen napad zoper Jude na Madžarskem od prehoda v demokracijo leta 1989. Toda skupnost, ki je v tej državi tarča največjega nasilja, je romska. Skupina madžarskih skrajnih desničarjev je v letih 2008 in 2009 izvedla devet strelskih in bombnih napadov zoper romske prebivalce na severovzhodu države. Njihova kampanja terorja je za seboj pustila šest mrtvih, med katerimi je bil tudi štiriletni otrok, in 55 ranjenih.

Podobno je ravnala skupina čeških neonacistov, ki je 19. aprila 2009 z molotovkami napadla hišo romske družine v kraju Vitkov. Med žrtvami požiga, s katerim so hoteli neonacisti vnaprej počastiti 120. obletnico Hitlerjevega rojstnega dne, je bila tudi dojenčica, ki je komaj preživela z 80-odstotnimi opeklinami po vsem telesu (Velinger, 2010). Desetega avgusta 2012 je češka policija v mestu Ostrava aretirala 29-letnega moškega, ki je pritegnil njihovo pozornost, ker je na spletu uporabljal psevdonim Breivik. Na njegovem domu so odkrili orožje, strelivo, plinske maske, doma izdelane eksplozivne naprave in policijske uniforme. Moški je nameraval izvesti teroristični napad po vzoru svojega idola, skrajno desničarskega terorista Andersa Breivika. Novice o tem primeru so kmalu poniknile oziroma zamenjale so jih druge. Oktobra 2013 (točen datum ni jasen) je policija aretirala neonacista, ki je poklical na telefonsko številko za nujne primere in zagrozil, da bo ubil župana Ostrave Petra Kajnarja in njegovo družino (Romea, 2013). Zahteval je izpustitev petnajstih neonacistov, aretiranih 27. septembra med poskusom organiziranega napada na romsko prebivalstvo s palicami in molotovkami; njihov poskus pogroma je preprečila policija. Zelo podobne zgodbe se odvijajo tudi v drugih državah nekdanjega komunističnega bloka.

Več sto hrvaškim policistom je 11. junija 2011 komajda uspelo zadržati blizu 10.000-glavo množico huliganov in homofobov, ki so hoteli raztrgati na kose udeležence parade Gay Pride. Na splitski Rivi je bilo okoli 150 pripadnikov skupnosti LGBT in njihovih podpornikov podvrženih peklu. Na drugi strani policijskih kordonov jih je razjarjena množica ves čas obkladala s kletvicami, grožnjami s smrtjo, posmehom, pa tudi oblegala s kamenjem in različnimi predmeti. Ranjenih je bilo več ljudi, na drugi strani pa pridržanih 137 huliganov. Nazadnje je morala policija udeležence Gay Prida evakuirati v maricah in neoznačenih avtomobilih v druge dele mesta (Dnevnik.hr, 2011). Desetega oktobra 2010 je izredno stanje vladalo tudi v Beogradu. Kakih 6000 huliganov, med njimi tudi pripadniki skrajno desnega, četniškega gibanja *Obraz*, je v divjanju zaradi parade Gay Pride v mestu povzročilo za milijon evrov škode. Nekateri udeleženci spreveda LGBT so komajda rešili svoje življenje, napadeni pa so bili tudi novinarji.

---

hkrati nujno, da so vsi skrajni desničarji neonacisti. Obstajajo namreč skupine, ki ne prisegajo na nacionalsocializem in Adolfa Hitlerja oziroma ne uporabljajo neonacistične ikonografije. Takšne skupine so lahko rasistične, iredentistične, homofobne, skrajno verske, antisemitske, agresivno nacionalistične in podobno. Je pa hkrati spet res, da čeprav tovrstne skupine niso neonacistične, prevzemajo vzorce delovanja zgodnjih nacistov, kot so poveličevanje ene rase nad drugimi, propagiranje mitološke razlage narodne zgodovine, verbalno in fizično obračunavanje z 'drugačnimi' in drugače mislečimi, organiziranje vojaškega urjenja in gozdnih taborov itd. Prav tako v tovrstnih skupinah med drugim vladajo izrazita hierarhija, podrejenost vodji, indoktrinacija in stroga disciplina. Sklep: tudi če te skupine ne prisegajo na Hitlerja, se vedejo kot Hitlerjugend.

In, enako kot v Splitu, policija je nazadnje morala ljudi evakuirati v druge dele mesta (Metro portal, 2010).

Kljub naštetim in še številnim drugim tovrstnim napadom in izpadom se zdi, da evropska javnost še ni sposobna povezati teh črnih pik med seboj, kar bi ji omogočilo prepoznanje vzorca ideološkega sovraštva, ki se širi in vztrajno išče priložnost za svoj *Blitzkrieg* zoper večkulturno družbo. Mediji primere napadov srednje- in vzhodnoevropskih skrajnih desničarjev obravnavajo posamično ali v posameznih državah, medtem ko je osrednji problem prav ta, da se različne ksenofobne in neonacistične skupine med seboj spoznavajo, družijo, izmenjujejo izkušnje in delujejo usklajeno na nadnacionalni ravni. To potrjujejo napadi na istospolne, Rome in pripadnike drugih manjšin, skupno sodelovanje na nasilnih demonstracijah, prevzemanje enakega sloga oblačenja ter istih sloganov in tako naprej.

Namen pričujočega članka je opozoriti predvsem na primerih Madžarske, Češke in Slovaške republike na ambicioznost neonacističnih oziroma skrajno desničarskih skupin po pridobivanju politične moči in družbenega vpliva.

Prijatelji v sovraštvu

Eno pomembnih (in resnično redkih) del na tem področju je knjiga *Aufmarsch* (2010) odličnih avstrijskih novinarjev Gregorja Mayerja in Bernharda Odehnala. Obravnava parlamentarne in ulične skrajno desne skupine na Madžarskem, Češkem, Slovaškem, v Hrvaški, Srbiji in Bolgariji. Leta 2012 je bila prevedena v hrvaški jezik z naslovom *Postrojavanje: Nova desnica u istočnoj Evropi*. Knjiga podaja poglobljen opis skrajne desnice v srednji in vzhodni Evropi, tega frankensteinskega monstruma politik sovraštva. Mayer in Odehnal (2012: 13) pojasnjujeta:

Glede na to da v vzhodni Evropi skorajda ni priseljencev, je agresivnost usmerjena proti lastnim manjšinam, predvsem Romom (v vseh državah), Judom (predvsem na Madžarskem, v Srbiji in Slovaški), drugim narodnim manjšinam (Turkom v Bolgariji) in proti homoseksualcem (tako rekoč povsod). Dvajset let po padcu komunizma se lahko te skupine [skrajno desničarske, op. a.] odkrito izražajo proti kapitalizmu, proti globalizaciji – pojem, ki se v teh krogih pogosto uporablja kot sinonim za 'prevlado Judov' –, proti Natu in proti Evropski uniji.

Čeprav izvirajo iz različnih držav, se te skupine v marsičem razlikujejo le v odtenkih.

V državah, ki so se priključile Evropski uniji, kot tudi v državah kandidatkah, je novim skrajnim desničarjem skupno, da nastopajo samozavestno in da se zelo pogosto pojavljajo v javnosti; da želijo vladati ulici; da so voditelji stari okoli 30 let, njihovi privrženci pa so v glavnem najstniki. Odrasli so v demokratičnih družbah, o komunizmu, če sploh kaj, pa vedo samo iz pripovedi svojih staršev. Kljub temu se vedejo, kot da živijo v diktaturah, in se predstavljajo kot žrtve policijskega nasilja in države, ki nadzira vse in vsakogar. (ibid.: 13)

Mayer in Odehnal v uvodu opozorita še na to, da današnji skrajni desničarji, tudi neonacisti, prevzemajo stil levičarjev, še najbolj v črno zamaškiranih anarhistov. Ta trend se je razširil iz Nemčije, najbolj zvesto pa so ga posnemali na Češkem in Slovaškem. Na Madžarskem in v Bolgariji so medtem še vedno priljubljene tradicionalne uniforme tako imenovanih črnosrajčnikov in rjavosrajčnikov. Pri posnemanju levičarjev ne gre le za način oblačenja, temveč tudi

za prepisovanje sloganov, ki so ustrezno dopolnjeni z elementi neorasistične propagande. To je med drugim razvidno iz spletnega portala slovenske neonacistične grupacije Avtonomni nacionalisti, kjer se pojavljajo udarni slogani proti policijski državi, kapitalizmu, izkoriščanju in ameriškemu imperializmu. Kot rešitev teh problemov ali pač krivic Avtonomni nacionalisti zagovarjajo narodno solidarnost in boj za ohranitev evropske »bele rase«. V prepletanju vsečnih sloganov o boju za socialno pravičnost in neorasističnih idej vidijo skrajni desničarji določeno logiko.³

Do izmenjav idej med skrajnimi desničarji prihaja v glavnem po spletu, a tudi na skupnih srečanjih in druženjih. Slovenija je v tem pogledu pravi raj za neonacistični turizem. Pod pokroviteljstvom Blood&Honour Slovenia in HeadHunters Domžale k nam prihajajo neonacistične skupine iz širše srednje in vzhodnoevropske regije in se družijo na piknikih, koncertnih dogodkih in podobno. Pri tem jih nihče ne ovira. Slovenska zakonodaja njihova srečanja obravnava kot zabave zaprtega tipa, zato policija ne more posredovati, pa čeprav na teh srečanjih, še zlasti koncertnih dogodkih, prihaja do množičnih kršitev 297. člena Kazenskega zakonika, ki sankcionira javno spodbujanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti. Vse slovenske neonacistične skupine se udeležujejo podobnih prireditev in uličnih demonstracij v tujini. Obstajajo fotografije, ki kažejo slovenske neonaciste, kako se priklanjajo grobovom nacističnih vojakov v Nemčiji. Kako demonstrirajo na Jobbikovem shodu na Madžarskem. In kako se družijo s svojimi kameradi v Srbiji. Slovenski radikali so pred leti na svoji spletni strani zapisali, da se obiski v tujini učijo, »kako doma organizirati nacipohode« (Valenčič, 2010).

Na medsebojna druženja srednje in vzhodnoevropskih neonacističnih skupina sta opozorila tudi Mayer in Odehnal (2012: 13):

Obstaja nov, intenziven poskus, da se zunaj parlamenta ustvarijo zavezništva z drugimi nacionalističnimi skupinami. Tako se v taboru skrajne desnice zakopavajo stare zamere, ki v etabrirani politiki še vedno zastrupljajo odnose med sosednimi državami. Desničarske skupine na Češkem sodelujejo z nemškimi in avstrijskimi neonacisti ... Zbližujejo se tudi madžarski in slovaški desni skrajneži. Kako naj bi bila videti in kakšno vlogo naj bi imela neka 'Internacionala nacionalistov', resda ostaja nejasno, toda resno se dela na graditvi takšne krovne organizacije.

Že leta poteka tudi intenzivna gradnja mostov z zahodnoevropskimi skrajno desničarskimi skupinami. Mayer in Odehnal sta to pokazala na primeru Češke. Nemške in avstrijske oblasti so na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja prepovedale številne skupine in pozaprlje njihove vodilne člane zaradi obujanja nacionalsocializma in zanikanja holokavsta. Neonacistična scena je v teh dveh državah doživela hud udarec. »Toda nemški in avstrijski neonacisti so hitro odkrili prostore svobode, ki so jim jih zagotovili neizkušenost in luknje v zakonodaji. Koncerti radikalno desnih skupin z Bavarskega in iz Avstrije so bili premeščeni v majhna obmejna mesta na Češkem. Tu so lahko nastopale tudi skupine iz Velike Britanije in Skandinavije. Redkokdaj je prihajalo do problemov z občinskimi upravami ali policijo« (Mayer in Odehnal, 2012: 154), vsaj na začetku. Proti koncu devetdesetih let so se češka policija in pravosodni organi vendarle začeli zanimati za dogajanje na skrajno desni glasbeni sceni in sprejemati prve ukrepe. Leta

---

³ Člani slovenske neonacistične glasbene zasedbe *SkullCrusher* so v intervjuju za spletno stran britanske *Blood&Honour* sami še najbolj pojasnili: »Verjamemo, v kar verjamemo, vendar se med seboj strinjamo, da ne omenjamo stvari, kot je 'ubijte črnuhe', odkrito. Prepevanje provokativnih in prepovedanih besedil ni način, da se približamo mladim, pravzaprav bi bil učinek nasproten. Ker imamo nacionalsocialistične ideje zapisane 'med vrsticami', lahko nastopamo tudi na drugih festivalih in širimo svoje ideje tudi drugim ljudem.« (Valenčič, 2010)

1999, tik pred začetkom koncerta nekega švedskega benda, je policija aretirala vodilne predstavnike češke podružnice Blood&Honour. Še hujši udarec so neonacisti doživeli deset let pozneje, spomladi 2009, ko je češka policija v akciji *Power* zaprla glavne organizatorje koncertov (ibid.: 156). Število teh je nato resno upadlo. Neonacisti so se potem začeli zbirati v drugih državah, med drugim v Sloveniji.

Pri naštevanju praktičnih razlogov za sodelovanje pozabita Mayer in Odehnal opozoriti na ideološko lepilo, ki povezuje skrajne desničarje iz vzhodne in zahodne Evrope. Čeprav še vedno prisegajo na Adolfa Hitlerja in salutirajo z nacističnim pozdravom *Sieg heil*, izvorna nacistična ideologija ni več v ospredju oziroma ni prevladujoča. Prepričanje o večvrednosti »arijske rase«, ki bi usodno zaviralo sodelovanje med Nemci in Slovani oziroma Madžari, je zamenjala teorija o ogroženosti »bele rase«. Judom in Romom, ki jih tradicionalno prikazujejo kot parazite in neljudi, so se pridružili še migranti in muslimani. Med številčnimi kodami 18 (AH - Adolf Hitler), 28 (BH - Blood&Honour) in 88 (HH - Heil Hitler) je čedalje pomembnejša koda 14, ki pomeni število besed v paroli ameriškega neonacističnega terorista Davida Laneja: »We must secure the existence of our people and a future for white children.«⁴

Tako kot druge neonacistične skupine v okolici in drugod po Evropi se razglašajo predvsem za domoljube, za zaščitnika svojega naroda in skupaj še za branik »bele rase« pred vsem, kar jo po njihovem prepričanju ogroža – od migrantov in pripadnikov etničnih manjšin do homoseksualcev. Eni naj bi ogrožali gensko sestavo rase in v družbo vnašali razdor, drugi naj bi pohlepno načrtovali njeno uničenje oziroma zaslužnjenje, spet tretji naj bi ogrožali tradicionalne vrednote družbe in temelje krščanstva, na katerih ta domnevno stoji. Skrajni desničarji si jemljejo pravico do pridiganja, kaj je moralno in kaj ne, kdo je pravi član družbe in kdo ne, kdo je zaželen (in pod kakšnimi pogoji) in kdo ne; paranoja je zanje nadvse priročno sredstvo za razlaganje sveta, grožnje in nasilje pa legitimne metode političnega boja. Neonacisti kričijo v različnih jezikih, vendar govorijo isti jezik sovraštva.

Knjiga *Aufmarsch* (oziroma njen prevod *Postrojavanje: Nova desnica u istočnoj Evropi*) nam pokaže, kako želijo različna skrajno desničarska gibanja, ki preraščajo tudi v politične stranke, s skupnimi močmi v Evropi ustvariti atmosfero, ki bi jim omogočila prihode na oblast v matičnih državah. Neonacistične skupine niso samo razpršene tolpe uličnih huliganov, ampak čedalje bolj organizirane skupine z visokotečimi političnimi ambicijami. Obstajajo že leta, njihov pravi vzpon pa se je začel z družbenim strmoglavljenjem v letih 2008 in 2009. Gospodarsko in socialno krizo, ki je posredno tudi politična in etična, vidijo kot odskočno desko zase. Knjiga *Postrojavanje: Nova desnica u istočnoj Evropi* ni pretirano zajetna, vendar vsebuje toliko informacij, da vseh ni nemogoče ustrezno predstaviti v članku razmeroma omejenega obsega. Zato sem se kot avtor odločil, da bom v nadaljevanju navedel samo njene ugotovitve iz Madžarske, Češke in Slovaške, ki nam zelo nazorno kažejo, kako skrajna desnica v naši neposredni soseščini pridobiva na moči.

Madžarska: Jobbik

Od vseh držav nekdanjega komunističnega bloka so skrajni desničarji dosegli največji preboj na Madžarskem. Skrajno desničarska in izrazito protiromska ter antisemitska stranka Jobbik je na parlamentarnih volitvah aprila 2014 zbrala 20,54 odstotka glasov in se utrdila kot tretja najmočnejša stranka. Podpora ji opazno raste. Leta 2010 jo je volilo 16,67 odstotka ljudi. O

---

⁴ V slovenskem prevodu ima parola (»Zagotoviti moramo obstoj naših ljudi in prihodnost za bele otroke.«) le deset besed, toda to ni nikakršna zadrega za slovenske neonaciste, ki si s ponosom tetovirajo število 14 na svojo bledo kožo. Slovenski neonacistov tudi ne moti, da ima slovenščina črko č in da bi morali potemtakem namesto številke 8 uporabljati številko 9.

tem, kakšno rast je doživela v zadnjih letih, priča predvsem podatek, da je bila pred vstopom v parlament precej obskurna stranka; na parlamentarnih volitvah leta 2006 je, denimo, dosegla le zanemarljiva 2,2 odstotka glasov. Prisotna je tudi v Evropskem parlamentu, kamor se ji je uspelo uvrstiti dvakrat (2009 in 2014) in v obeh primerih so stranko predstavljali oziroma jo predstavljajo trije evropsolanci. Obkrat jo je na volitvah v EU parlament podprlo dobrih 14 odstotkov volivk in volivcev.

Jobbik je okrajšava za *Jobbik Magyarországért Mozgalom*, Gibanje za boljšo Madžarsko. Boljšo med drugim pomeni brez »tujcev«. Jobbik gradi svojo propagando na boju proti dominaciji tujcev, »s čimer se ne misli prvenstveno na tujce glede na to, da na Madžarskem tako rekoč ni priseljevanja oziroma 'gasterbajterjev', temveč 'podrejanje' tujemu kapitalu. To zveni levičarsko, ampak v širšem kontekstu gre za antisemitizem.« (Mayer in Odehnal, 2012: 48) Po prepričanju stranke Jobbik je »mednarodni kapital v judovskih rokah« (ibid.: 49). Ko je Svetovni judovski kongres leta 2013 organiziral svoj kongres v Budimpešti, je predsednik Jobbika Gabor Vona na protestnem shodu v nagovoru privržencem izjavil: »Izraelski zavojevalci, ti investitorji bi si morali poiskati kakšno drugo državo na svetu, kajti Madžarska ni naprodaj!« (BBC, 2013)

Jobbik vodijo relativno mladi ljudje. Gabor Vona se je rodil leta 1978. Skupaj z drugimi visokimi predstavniki Jobbika se je začel ukvarjati s skrajno nacionalistično politiko že kot srednješolec v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Takrat je že obstajala skrajno desna *Magyar Igazság és Élet Pártja* (MIEP), Stranka madžarske pravice in življenja, ki jo je vodil zdaj že pokojni pisec in dramatik Istvan Csurka. Csurka je izdajal tednik *Magyar Forum*, Madžarski forum, ki so ga mladi nacionalisti brezplačno delili po svojih šolah. Nekateri bodoči 'jobbikovci' so se pridružili MIEP, drugi so ustanovili *Magyar Ifjúsági Nemzetébredtő Kör*, Madžarski mladinski krog za prebujenje naroda, tretji so bili neonacistični obritoglavci. Vona je bil aktiven v Zvezi krščanskih intelektualcev, leta 1999 pa je ustanovil še Desno mladinsko skupnost. O ustanovitvi politične stranke ni bilo govora do leta 2002, ko je desnica doživela poraz na parlamentarnih volitvah (Mayer in Odehnal, 2012: 50, 51). Stranka Viktorja Orbana FIDEZS je izgubila oblast, MIEP pa je celo izpadla iz parlamenta in začela doživljati osip članov, ki so, razočarani predvsem nad Csurko, iskali novo streho nad glavo. Državi so začeli vladati socialisti. Orban se ni mogel sprijazniti s porazom; svoje politične nasprotnike je obtožil volilne prevare in pozval k množičnim protestom. Takrat je izrekel slovito parolo: »Domovina ne more biti v opoziciji!« (ibid.: 39)

Oktobra 2003 je bil ustanovljen Jobbik, ki je začel hitro povezovati različne struje skrajne desnice. Na čelu stranke so bili večinoma mladi ljudje. Jobbik je takoj užival tudi simpatije FIDEZS. Mayer in Odehnal (2012: 52) sta navedla izjavo visokega predstavnika Orbanove stranke Istvana Stumpfaja: »Dobro so izobraženi, dobro komunicirajo in (...) sposobni so za prevzem radikalno desnega segmenta. MIEP je izgubil zalet in nima več nič novega povedati, medtem ko so Jobbikove ideje radikalne in so naletele na splošno pozitiven odziv ...« Stranki dobro sodelujeta. Orban se ni nikoli ogradil od Jobbikovega razvpitega rasizma in še posebej antisemitizma. Nasprotno. Čeprav je Jobbik danes formalno v opoziciji, v parlamentu sodeluje z vladajočim FIDEZS-om in po potrebi prispeva glasove svojih poslancev, v zameno pa njegove člane zaposlujejo v javnih službah.

Toda to sanjsko sodelovanje je bilo leta 2003 še zelo daleč. Socialisti so držali vajeti države v svojih rokah in jih niso izpustili niti leta 2006. Jobbik se z 2,2 odstotka glasov ni niti uvrstil v parlament. Nič ni kazalo, da bo država kmalu padla v objem (skrajne) desnice. Potem pa se je to iznenada spremenilo. Septembra 2006 je prišel v javnost govor premiera Ferenca Gyurcsanyja z internega sestanka s svojimi strankarskimi kolegi. Na njem je priznal, da se vlada zgolj pretvarja, da upravlja državo; namesto tega naj bi vsi skupaj, vključno z Gyurcsanyjem, že leto in pol »lagali zjutraj, podnevi in zvečer« (ibid.: 55). Izbruhnili so nasilni protesti, ki sicer niso zrušili njegove vlade, toda družbena atmosfera se je odločno obrnila v desno. Mnogi so v socialistu Gyurcsanyju, ki je takoj po zmagi napovedal programe varčevanja, tako ali tako že spregledali klasičnega neoliberalnega vampirja, in s priznanjem o laganju si je samo še zabil lesen kol v

srce. V neredih, zaradi katerih je v Budimpešti vladalo izredno stanje, so poleg nogometnih huliganov in neonacističnih obritoglavcev sodelovali tudi vidni člani Jobbika. Mnogi so bili zaradi tega pripti, med njimi poznejši Jobbikov organizacijski direktor Peter Szilvasi, ki se od tedaj propagira kot nekdanji politični zapornik. »Jobbik je trajno pridobil korist od jesenskih nemirov,« sta zapisala Mayer in Odehnal (2012: 59). »Jobbik je naprej gradil mrežo osnovnih organizacij in sprejel veliko novih članov.«

V mrežo je spadala tudi zloglasna paravojaška Madžarska garda, ki jo je stranka ustanovila avgusta 2007. Uniforme garde spominjajo na fašistične iz 2. svetovne vojne. »Pri nekaterih starejših občanah Budimpešte judovskega rodu zbujaajo spomine na udarne enote za interniranje, ki so leta 1944, v letu holokavsta, tolkle po vratih njihovih stanovanj. Verjetno tudi ni naključje, da zveni *Gardin marš* skrajno desne glasbene skupine Karpatia podobno kot nemška vojna pesem *Lili Marlen*.« (ibid.: 61) Tarče novodobnih madžarskih fašistov so predvsem Romi. Garda se predstavlja kot formacija domoljubov, ki varuje narod pred »ciganskim kriminalom«. Ni oborožena, ker bi jo to privedlo do navzkrižja s kazensko zakonodajo, je pa zelo zaželeno, da se pripadniki Garde vojno usposabljaajo in naučijo streljati. Garda pogosto maršira skozi romska naselja ali tik ob njih, če jim policija prepreči vstop vanje. Mayer in Odehnal (2012: 54) v svoji knjigi navajata tipičen primer iz mešane vasi Tatarszentgyorgy iz decembra 2007, ko se je postrojilo okoli 200 moških in nekaj deset ženskih pripadnikov Madžarske garde. Jozsef Biber je nagovoril zbrane gardiste in vaščane: »Mi smo tu, da bo narod, ki ga ogroža ciganski teror, občutil: Niste sami!« Biber je za medije nekaj dni prej pojasnil, kaj je zanj 'ciganski kriminal': »Zaradi incesta degenerirani sloj ciganov, ki živi v subkulturi na pragu praskupnosti« (ibid.: 65) in tako reproducira zločin sam iz sebe. Glavni cilj Garde je s provokacijami netiti sovraštvo do marginalizirane romske skupnosti. Štirinajst mesecev pozneje so skrajni desničarji v Tatarszentgyorgyju vrgli molotovke na hišo romske družine Csorba. Ko sta 27-letni oče in njegov petletni sin pritekla iz goreče hiše, so ju do smrti pokosili strelji. Štirje neonacisti, ki so zagrešili grozodejstvo, niso bili člani Garde, toda idejno so ji bili zelo blizu.

Pritožbeno sodišče v Budimpešti je julija 2009 pravnomočno razpustilo Gardo. Odločilo je, da so njena hujskaška in zastraševalna postrojenja v romskih oziroma mešanih naseljih »kršitev pravice do človeškega dostojanstva, enakosti in svobode«. V posmeh tej razsodbi je Jobbik takoj po njej ustanovil Novo madžarsko gardo. Njeni člani sanjajo, da bodo potem, ko bo Jobbik enkrat prevzel oblast, gardisti sestavljali hrbtenico nove madžarske policije, ki bo varovala javni red in mir z orožjem (ibid.: 63). Njen cilj ostaja, da vodi narodno prebujenje. Že v Gardini prvi ustavi je bilo zapisano, da je Garda nad mejami današnje Madžarske. Njene iredentistične težnje segajo tudi v Slovenijo.

Češka: Delavska stranka

Od hujskaštva Madžarske garde in protiromskega terorizma so se še največ naučili češki desničarski skrajneži, zbrani pod okriljem Dělnické strany, Delavske stranke. Stranko vodi 46-letni Tomáš Vandas, ki je ugotovil, da je mogoče z razpihovanjem sovraštva in nasilnimi spektakli pritegniti pozornost javnost in tako povečati doseg propagande. To zagotavlja nadaljnje rekrute, novi rekruti zagotavljajo nadaljnje nasilne spektakle in sproži se učinek navzdol obrnjene spirale.

Delavska stranka si je za tarčo izbrala mesto Litvinov na severu Češke republike z razpadajočim naseljem Janov, v katerem prebiva večinsko romsko prebivalstvo. Tam so do leta 2009 živeli tudi številni Romi slovaškega rodu, ki so po razpadu skupne države, Češkoslovaške, sprejeli češko državljanstvo. Naselje Janov je tipičen primer geta. Mestna uprava je v zadnjih dvajsetih letih dopuščala, da je Janov počasi propadal, na cestah so se širile luknje, razbitih oken ni nihče več zamenjeval, smeti so odvažali le na dva tedna, z brezposelnostjo je rasla tudi stopnja uličnega kriminala. Napovedi policije, da je Janov tempirana bomba, ki bo eksplodirala, so

mestne oblasti ignorirale. Napetosti med Romi in Neromi so medtem ves čas naraščale (Mayer in Odehnal, 2012: 124–126).

Delavska stranka trdi, da so se nanjo za pomoč obrnili prebivalci Litvinova. Glede na to, kako so se stvari odvijale, je o tem treba močno dvomiti. Vse skupaj je bilo namreč videti kot navadna provokacija. Oktobra 2008 se je skozi Janov v spremstvu policije in novinarjev sprehodila četica v črno oblečenih skrajnih desničarjev, ki so se predstavljali kot Obrambni zbor. Bilo jih je samo 12, deset fantov in dve dekleti. Nasproti njim so na vsakem koraku stali veliko številnejši Romi, organizirani v vaško stražo. V nekem trenutku je višji, pobrit Rom s palico v roki stopil do enega od deklet in začel kričati nanjo: »Koga se tukaj igraš – malo fašistko? Si prišla sem strašit otroke?« Kot sta opisala Mayer in Odehnal, je dekle, Lucie Šlegrova, na kričanje in kletvice odreagiralo tako, da je moškega porinilo od sebe. Njeni kolegi so incident posneli in ga objavili na spletu. »Zelo mlada Šlegrova je čez noč postala znana osebnost na skrajno desni sceni. Sama opisuje ta dogodek kot 'zelo nevaren, toda pritegnili smo pozornost in s tem dosegli svoj cilj.'« (Mayer in Odehnal, 2012: 126–127)

To je res. Oktobra je Delavska stranka pripeljala v Litvinov okoli 350 skrajnih desničarjev, v glavnem neonacistov, ki so se postrojili na glavnem mestnem trgu. Manifestacija ni bila uradno napovedana, toda kljub temu se je je udeležilo več sto prebivalcev mesta. Prednje je najprej stopil Vandas, ki je govoril o nedelovanju države, za njim pa je drobna Šlegrova napadla »ciganški teror, pred katerim nas nihče ne brani«. Skrajneži so v spremstvu ljudi krenili proti Janovu. Iz množice se je slišalo skandiranje: »Odpor!« Prišlo je do spopada s policijo, ki je skrajneže razgnala z vodnimi topovi in salvami solzivca. Romi so bili tudi tokrat v pripravljenosti, a so samo ob strani opazovali razvoj dogodkov. Neonacisti so se čez čas umaknili in napovedali, da se bodo kmalu vrnili. Njihovi kolegi so na spletu razglašali: »Cigani so nam v lastni državi napovedali vojno!« (ibid.: 127–128)

Delavska stranka je za naslednje izgrede mobilizirala celotno skrajno desničarsko sceno in v Litvinov je prišlo na stotine razjarjenih neonacistov. To je bilo 17. novembra 2008, na dan boja za svobodo in demokracijo, ko se Čehi spominjajo odločilne demonstracije v Pragi leta 1989, ki je privedla do padca komunizma. Toda 17. november 2008 je pripadal skrajnim desničarjem. Podporo so jim prišli izkazati tudi neonacisti iz Nemčije in Slovaške. Tokrat policiji ni uspelo zaustaviti pohoda na Janov, kjer so v nadaljnjih urah potekali hudi spopadi, celo naselje pa je bilo zavito v gost dim solzivca. Številni Romi so pobegnili iz Janova, kjer je potekala prava ulična bitka. Neonacisti so blokiral ulice s smetnjaki in, razdeljeni v majhne mobilne skupine, uspešno naskakovali policijske barikade. Uporabljali so tudi vojaške, t. i. šok granate, zaradi česar se je pozneje pojavil upravičen sum, da so bili vojaško izurjeni in posebej pripravljeni na nemire. »Beli« prebivalci Janova so medtem psovali policiste, ko so ti varovali Rome, večkrat pa naj bi bilo tudi slišati parolo: »Rome v plinske celice!« (ibid.: 128–130)

Spomladi 2009 je prišlo do zamenjave župana Litvinova. Vodenje mesta je prevzel mladi Daniel Volak iz vladajoče Občanské demokratické strany, Demokratične državljanske stranke, ki je takoj napovedal politiko 'ničelne tolerance' do nasilja. Policija je dobila novo intervencijsko vozilo samo za Janov, kjer so med drugim popravili postaje mestnega prometa in začeli odvažati smeti vsak drugi dan. Prišlo pa je tudi do etničnega čiščenja. Romi slovaške narodnosti so bili izgnani nazaj na Slovaško. Delavska stranka je tudi v letu 2009 večkrat postrojila svoje pripadnike v Litvinovu, a izgredov ni bilo. Po navedbi Mayerja in Odehnala (2012: 132) se je ob neki priložnosti ob neonaciste postavil tudi Volak in se prisrčno rokoval z Vandasom.

Po nemirih v Janovu se je Delavski stranki po navajanju ministrstva za notranje zadeve in čeških medijev pridružilo veliko neonacistov, kar pa ni pripomoglo k političnemu preboju stranke. Leta 2010 jo je sodišče celo prepovedalo zaradi njene izrazito nacionalsocialistične ideologije, toda Vandas in ožji krog sodelavcev sta takoj zatem ustanovila Dêlnické strany sociální spravedlnosti, Stranko delavske socialne pravice. Ta sicer ostaja marginalna sila s približno enim odstotkom podpore. Toda madžarski scenarij nam kaže, da se lahko razmerja med političnimi strankami razmeroma hitro spremenijo. Neonacisti so vedno v pripravljenosti

in čakajo na prvo priložnost za zaostritev razmer v družbi, da bi s tem pridobili na prepoznavnosti in politični moči. Stranka delavske socialne pravice je pred parlamentarnimi volitvami leta 2013 organizirala kakih 40 protiromskih pohodov po vsej državi. Septembra 2013 so tako izbruhnili tudi nemiri v mestu Ostrava in spopadi s policijo so trajali dolgo v noč. Razpihovanje protiromskega sovraštva zastruplja češko družbo in temu ni videti konca. V čedalje več mestih po ulicah odmevajo parole: »Rome v plinske celice!«

Slovaška: Slovaška skupnost

Kot so se češki skrajni desničarji dobro poučili od madžarskih, tako so slovaški s pridom prevzeli lekcije od svojih čeških kolegov. Poleti in jeseni 2009 so mladi neonacisti ob vikendih delili letake na nogometnih tribunah in pred trgovskimi središči v mestu Banská Bystrica v osrednji Slovaški. Letaki so pozivali k nacionalni mobilizaciji proti »ciganskemu terorju«. Banská Bystrica je postala prizorišče postrojov skrajnih desničarjev, ki jih je organizirala Slovenská pospolitost, Slovaška skupnost, pod vodstvom 37-letnega Mariana Kotlebe. Ta je proteste označil kot boj za preživetje: »Ali bomo zmagali ali pa bomo propadli.« (Mayer in Odehnal, 2012: 197) Slovaška skupnost je bila ustanovljena leta 1995 kot »tovarištvo ljudi iste krvi«. Sebe ima za naslednico Slovenská národný front, Slovaške narodne fronte, ki so jo samo leto prej ustanovili neonacistični obritoglavci (ibid.: 222). Kotleba je prevzel vodenje grupacije leta 2003 (ibid.: 224).

Enega prvih postrojov pripadnikov Slovaške skupnosti je organiziral v kraju Šarišské Michal'any v avgustu 2009, potem ko je na neki lokalni nogometni tekmi prišlo do pretepa med Romi in Neromi. Češki neonacisti so v živo spremljali rojstvo slovaške protiromske gonje. V ta kraj so poslali delegacijo Delavske stranke vključno z Lucie Šlagrovo, ki jo je Kotleba poveljeval kot »nacionalno junakinjo«, ona pa je dvesto zbranim skrajnim desničarjem predstavila uspehe protiromskih pogromov v svoji državi. Med slovaškimi neonacisti je završala parola: »Ustvariti moramo svoj Janov!« Ideja je bila razširiti nemire po vsej vzhodni Slovaški (ibid.: 219).

Dvaindvajsetega avgusta 2009 je okoli 200 pripadnikov Slovaške skupnosti prispelo v manjši, zanemarjen in pozabljen kraj Krompachy, 400 kilometrov vzhodno od Bratislave. Kraj ima okoli 9000 prebivalcev, od katerih jih je 1800 Romov.

Demonstracija je bila napovedovana na spletu in z letaki; nad sliko Romov mračnih pogledov in debelih trebuhov je pisalo: 'Za naše ljudi!' Spodaj pa: 'Protest proti ciganskemu kriminalu. Spet je čas, da ljudem pokažemo, da smo na njihovi strani in odločni v premagovanju njihovih problemov.' (...) Provokacija je uspela. Policija je udeležence neprijavljene manifestacije razgnala s pendreki in vodnimi topovi. Sedem oseb je bilo ranjenih, trideset pa pridržanih, med njimi tudi Kotleba. (ibid.: 219, 220)

Toda zanj je bil pomemben le medijski spektakel. Novinarji so poročali, da je protestnike bodrilo tudi okoli 500 krajanov, ki so zmerjali policiste in odkrito razlagali, da bi »raje živeli z neonacisti kot pa s cigani« (ibid.: 221). Številni Romi so zapustili svoje domove in odšli na varno k svojim sorodnikom v okoliških vaseh ali pa so se skrivali v bližnjem gozdu.

Slovaška skupnost je v nadaljnjih tednih organizirala še več postrojov v drugih krajih na vzhodu države. Ponovljena je bila tudi manifestacija v Krompachy, ki jo je Kotleba pospremil z besedami: »Nacionalna mobilizacija se nadaljuje!« Mayer in Odehnal sta zapisala, da so postroji spodbudili nekatere lokalne oblasti k sprejetju ukrepov, ki si jih sicer ne bi upale. »Močno so vplivali na atmosfero v regiji. V Ostrvanyju, občini poleg Šarišške Michal'anyja, je lokalna uprava oktobra 2009 med hišami 'belih' Slovakov in Romov postavila dva metra visok

in 150 metrov dolg zid.« (ibid.: 221) Vsega skupaj je na Slovaškem zraslo že več kot ducat tovrstnih segregacijskih zidov. Konec oktobra 2009 se je na omrežju Facebook pojavila skupina Nikakršne prednosti ciganom! V nekaj tednih je dobila 71.000 podpornikov. Eden od njih je zapisal: »Cigane v plinske celice!« Na zahtevo protirasistične organizacije Ljudje proti rasizmu je podjetje Facebook skupino umaknilo z omrežja (ibid.: 231).

Tudi Kotleba je protiromsko hujskaštvo pretopil v politični kapital. Že leta 2003 je ustanovil politično stranko Slovaška skupnost – Narodna stranka, ki pa je bila že po dobrem letu dni prepovedana, ker je bil njen program v nasprotju z ustavo. Ni problema. Kotleba je leta 2009 ustanovil novo stranko Ljudska stranka – Naša Slovaška. Že novembra 2009 se je potegoval za položaj guvernerja regije Banská Bystrica. Ni imel veliko denarja za kampanjo. Njegovi podporniki so bili aktivni na spletu oziroma so delili letake po mestu. Na enem od njih je bila fotografija polgolega, nasmejanega Roma, pod njo pa je pisalo: »In lahko se mu je smejati. Z našimi davki. Hočeš to spremeniti? Potem pridi in voli. Kotlebo!« (ibid.: 230, 231) Dobil je deset odstotkov glasov. Štiri leta pozneje pa je zmagal z dobrimi 55 odstotki glasov v drugem krogu. In tako je učenec postal zgled.

»Za šale in igro ni več prostora.«

Na prvi pogled si je težko predstavljati tovrstne pogrome nad romskim prebivalstvom v Sloveniji. Toda ali res? Spomnimo na nekaj dogodkov. Spomnimo na bombna napada v naselju Brezje in Dobruška vas maja in junija 2005. V prvem je bila huje ranjena Romkinja, v drugem pa ubiti dve, mati in hči. Državnim organom pregona in sodstvu tudi po desetih letih še ni uspelo najti naročnikov ali razčistiti ozadja omenjenih dveh terorističnih napadov oziroma dvojnega umora in poskusa umora. Res je, da je policija oktobra 2006 prišla tri osumljence, ki so bili nato obsojeni na dolge zaporne kazni. Janez Schuller in Leon Podlogar sta bila obsojena na 30 let zopora, Branko Žižmond pa na slabih 11 let. A to je bil zgolj uvod v pravno kalvarijo, ki ji ni videti konca. Tednik Mladina je konec februarja 2015 poročal: »Danes, desetletje in nešteto sodb pozneje, sojenje še ni končano. Vrhovno sodišče je pred dnevi spet razveljavilo sodbo in jo vrnilo v presojo višjemu sodišču. (...) Razlog za razveljavitev je bistvena kršitev kazenskega postopka oziroma vrhovni sodniki menijo, da višji sodniki za svoje odločitve na sedmem zaporednem sojenju niso navedli dovolj jasnih dokazov. Že zgolj višje sodišče bo v tem primeru zdaj odločalo petič.« (Petrovčič, 2015)

Spomnimo na odkriti rasizem, ki ga je 31. marca 2006 širila nacionalna televizija prek svoje narodnozabavne oddaje Pri Jožovcu z Natalijo, ki jo je vodila pevka Natalija Verboten. V enem od pogovornih vložkov z naslovom Modra kronika sta nastopila 'Dolenjec' in 'Rom'. Medtem ko je Dolenjec razložil, da ga v življenju najbolj veselijo »fejst deklina, salame in liter dobrega cvička«, je Rom' v splošno zabavo navzočega občinstva potrdil vse rasistične stereotipe, ki letijo na račun romskega prebivalstva. Na vprašanje, ali slovenska država kaj skrbi za nataliteto, je odgovoril: »Veš kaj, oni za nas nič ne skrbijo. Jaz moram revež za čisto vse sam poskrbeti ... Naredil sem 12 otrok!« Sledilo je vprašanje, ali imajo njegovi otroci probleme v šoli. Odgovor: »Moji nimajo ... V šolo jih nisem dal!« Ob smehu in aplavzu je še razložil, da je kot Rom kleptomani: »Me ne zanima ... Jaz primem, odnesem, pa grem ven iz trgovine!« Na koncu vložka je občinstvu zaupal še to, da je Rom srečen, ko ga policija pusti na miru in ko mu ni treba k sodniku za prekrške (Valenčič, 2006). Tovrstni stereotipi pomagajo širiti sovraštvo in smeh, ki se lahko kaj kmalu sprevržeta v kričanje. To se je tudi zgodilo pol leta po predvajanju te oddaje.

Spomnimo se tako imenovanih vaških straž v okolici krajev Ambrus, Zagradec, Ivančna Gorica in še marsikje jeseni in pozimi 2006. Takrat je morala romska družina Strojan zaradi groženj lokalnih prebivalcev zapustiti svoj dom v Dečji vasi, kjer je živela 40 let. Neverjetno, toda gonja proti njej se je začela potem, ko je 'čistokrvni' Slovenec drugega udaril s kolom po glavi, sama družina pa s tem ni imela nič. Medtem ko so bili Strojjanovi nastanjeni v

postojnskem nastanitvenem centru, je država porušila njihovo domovanje, ker objekti niso bili legalizirani. Janševa vlada je z rušenjem doma Strojanovih bržkone želela ustreči prebivalcem okoliških krajev, ki so zahtevali, da se družina nikoli več ne vrne. Župan Ivančne Gorice Jernej Lampret je prek medijev sporočil zahteve krajanov: »Trebja je najti novo lokacijo in zagotoviti mir. Položaj je zelo napet. *Za šale in igro ni več prostora.*« (24ur.com, 2006) Družina se je decembra vendarle vrnila v bližino svojega nekdanjega doma in si postavila šotore v gozdu. Ko ji je tedanji predsednik države Janez Drnovšek želel dostaviti dva bivalna kontejnerja na predbožični večer, so njegovo namero preprečili razjarjeni prebivalci, organizirani v vaško stražo.

K histeriji, ki je že na samem začetku prerasla v odkrit rasizem, so veliko pripomogli tudi mediji, ki so o vsakem premiku družine poročali s takšno vnemo kot svetovni mediji o širjenju ebole lani. Takratni župan Kočevja Janko Veber je s telefonskim klicem v eter ene od lokalnih radijskih postaj pozval krajanje Kočevske Reke k protestu proti preselitvi družine Strojan v njihovo bližino. Tam živeči Romi so Vebera opozorili, da se med njegovim županovanjem že tako počutijo odrinjene na rob. Okrajno sodišče v Kočevju je aprila 2009 zavrnilo obtožni predlog tožilstva zoper Vebera zaradi hujskanja, s čimer ga je rehabilitiralo v očeh t. i. pravne države in je lahko nemoteno nadaljeval svojo politično kariero. Postal je predsednik državnega zbora in nato še obrambni minister.

Dvaindvajsetega julija 2011, na dan, ko je norveški desničarski terorist Anders Breivik moril po Oslu in Utøyi, da bi Evropo očistil muslimanov in migrantov, so bili v Lendavi na delu lokalni privrženci ideje o etničnem čiščenju. Ulico, v kateri ima prostore Društvo za trajnostni razvoj Pomurja Misija *S, ki se ukvarja z Romi, so oblepili z nalepkami »*Cigani ravs!*«. Za boljše razumevanje svojega sporočila so poleg še načečkali svastike. Konec maja 2014 se je skupina novomeških dijakov zbrala pred tamkajšnjo policijsko postajo na neprijavljenem protestu (s tem je zadeva dobila pridih spontanosti) zaradi nasilja, ki naj bi ga nad njimi dnevno izvajali Romi. Na fotografiji, ki jo je objavila *Mladina* (Petrovič, 2014), se vidi, da sta shod vodila dva obritoglava mladeniča z našitki slovenske zastave in mitološkega karantanskega panterja na črnih bomberjih in belimi vezalkami na čevljih. In ne nazadnje, spomnimo še na izjavo poslanca stranke SDS Zvonka Laha, ki se je 21. januarja 2015 na seji parlamentarnega odbora za notranje zadeve zavzel za to, da bi morali načrtovati romska naselja »*vsaj zunaj puškega dosega*« stran od drugih naselij. Lah je Slovenski tiskovni agenciji zagotovil, da je dal izjavo glede na poznavanje razmer (STA, 2015). Razmer, za katere očitno vidi rešitev v segregaciji, vsiljeni prek grožnje s smrtjo.

Slovenija ni imuna na takšne ali drugačne izbruhe oziroma izpade rasizma, predvsem ko govorimo o romski skupnosti. Navedeni primeri dokazujejo, da do tovrstnih – milo rečeno – incidentov lahko vedno pride, torej bo do njih prihajalo tudi v prihodnje. Primeri z Madžarske, Češke in Slovaške dokazujejo, da je te incidente mogoče tudi zrežirati. Neonacisti in drugi skrajni desničarji nemoteno prihajajo v Slovenijo in tu na organiziranih srečanjih širijo ne le sovraštvo, ampak zagotovo tudi lekcije, kako to sovraštvo udejanjiti na ulicah.

Ob vsem skupaj zbuja največjo skrb ravnodušnost države. Kot novinar razpolagam z internimi dokumenti ministrstva za notranje zadeve, iz katerih je razvidno, da si policija že leta prizadeva za spremembo zakonodaje, s katero bi imela več nadzora nad neonacističnimi dogodkih pri nas. Zaman. SOVA, Slovenska varnostno-obveščevalna agencija, je leta 2012 cenzurirala poročilo o delovanju skrajnih skupin v Sloveniji tako, da ga je politično priredila. Medtem ko je pri obravnavi levičarskih skrajnežev navajala celo mirni protest aktivistov proti srečanju Bush-Putin v Sloveniji junija 2001, je iz poročila izključila vse informacije o delovanju, organiziranosti, strukturiranosti in mednarodnih povezavah skrajnih desničarjev. Janševa vlada je leta 2012 šest mesecev zavlačevala s predajo poročila parlamentarni komisiji za nadzor nad obveščevalno-varnostnimi službami (KNVOS). Poznejše poročanje časnika *Dnevnik* (Petkovič in Roglič, 2014) je razkrilo, da je imelo prvotno poročilo Sove enajst strani, KNOVS pa je na koncu prejela le štiri strani spisa, ki je bolj kot na analitično delo spominjal na suhoparen, srednješolski esej. Organi pregona niso nikoli ugotavljali odgovornosti za politično prirejanje

poročila pri ljudeh iz takratnega Janševega kabineta ali vodstva Sove, ki jo je v tistem času vodil Damir Črnčec. Namesto tega so se spravili nad novinarje, ki smo preiskovali cenzuro Sovinega poročila in povezave med neonacisti ter stranko SDS.

Časnik *Delo* (Delič, 2011) in tednik *Mladina* (Valenčič, 2011b) sta že novembra 2011 prva odkrila pripadnike Blood&Honour Slovenia v Slovenski demokratični mladini, podmladku SDS, v Žireh. Najbolj izpostavljena sta bila Kristjan Podobnik in Dejan Prosen – zadnji je takrat spadal med glavne slovenske neonaciste –, ki sta se udeleževala različnih dogodkov pod okriljem stranke SDS, od političnih do športnih. SDS se ni javno distancirala oziroma ni komentirala medijskega razkritja, niti ni razčistila s tem vprašanjem v strankarskih organih. Medijske objave niso spremenile ničesar in neonacisti, kot je Dejan Prosen, so ostali vključeni v organiziranost stranke SDS. To potrjuje zapisnik druge redne seje izvršilnega odbora SDS Žiri 11. aprila 2012, v katerem je navedeno: »Pripravljene so tiskovine: dopisi, kuverte, voščilnice. Stroške krije SDM Žiri. IO se zahvaljuje Dejanu Prosenu in Nacetu Prosenu za pomoč.«

Jeseni in pozimi leta 2012 so slovensko politično prizorišče pretresle množične demonstracije, znane pod skupnim imenom »slovenska vstaja«, ki so se odvijale v tako rekoč vseh večjih slovenskih mestih. Tridesetega novembra se je na ljubljanskih ulicah zopet zbralo na tisoče ljudi, nezadovoljnih zaradi političnih in siceršnjih razmer v državi. Med množico v središču mesta so se pomešali tudi neonacisti, zbrani za belim transparentom »Sami proti vsem«, ki ga je krasil tudi keltski križ, mednarodno uveljavljen simbol skrajnih desničarjev. Zanetili so najhujše neredne, kar jih je Ljubljana doživela v samostojni Sloveniji. V medijih so se pojavile informacije, da so bili izgredek plačani, da razbijejo sicer mirne državljanske proteste, ki so resno majali legitimnost Janševe vlade. Januarja 2014 je RTV objavila dokumentarno oddajo *Koalicija sovraštva*, katere avtor sem tudi pisec pričujočega članka. V oddaji (Valenčič, 2014a) so bili med drugim prikazani posnetki demonstracij pred parlamentom 30. novembra 2012, iz katerih je razvidno, da je bila skupina neonacistov organizirano postrojena. Povedano drugače, bila je vodena, lahko bi tudi rekli usposobljena. Takoj po predvajanju *Koalicije sovraštva* se je oglasil poslanec SDS Vinko Gorenak, pred tem minister za notranje zadeve v drugi Janševi vladi. V javnem pismu, naslovljenem na generalnega tožilca Zvonka Fišerja, se je zavzel za moj kazenski pregon in za hišno preiskavo na mojem domu (Slovenske novice, 2014). Nisem mu ostal dolžan in v javnem pismu, razposlanem medijem, Gorenaku zastavil devet vprašanj, med njimi:

1. Ali drži, da so bili neonacisti, zbrani za belim transparentom z napisom 'Sami proti vsem', plačani za to, da zanetijo izgrede na vstaji?
2. Ali drži, da ste bili seznanjeni s tem, kdo jih je plačal?
3. Ali drži, da je bila v skupini neonacistov tudi oseba, povezana s stranko SDS?
4. Ali drži, da sta začetnici te osebe KP?⁵

Vinko Gorenak ni odgovoril na zastavljena vprašanja, niti se v zvezi s to zadevo ni več javno oglašal.

Na širši družbeni ravni si takšne ignorance ne moremo privoščiti. Računati na to, da bodo skrajno desničarske skupine v Sloveniji večno marginalne, je glede na izkušnje iz neposredne sosesčine naivno pričakovanje. V Sloveniji te skupine obstajajo, delujejo bolj ali manj nemoteno, imajo dobre povezave s tujimi grupacijami, te vezi redno vzdržujejo in krepijo, se hkrati učijo, javno provocirajo, uživajo ravnodušnost državnih organov pregona in imajo oporo v stranki SDS, ki po avtorjevem prepričanju postaja skrajno desničarska stranka. To med drugim

---

⁵ Pismo je bilo objavljeno v nekaterih slovenskih medijih v pismih bralcev, po spletnih omrežjih pa so ga širili tudi številni njihovi uporabniki. Med drugim je dostopno tudi na spletni strani Društva za razvoj filozofije Zofijini ljubimci, glej Valenčič, 2014b.

dokazujejo tudi javna sporočila nekaterih njenih najvidnejših predstavnikov, ki prek družbenih omrežij širijo sovražni govor o opankarskem žurnalizmu,⁶ o trenirkarjih,⁷ o levih fašistih,⁸ o tem, da naj izbrisani denar od odškodnin namenijo za učenje slovenščine⁹ in podobno. Ni mogoče izključiti pritlehnega scenarija, da se SDS s tem dobrika mladim skrajnim desničarjem in jih tako posredno vabi v svoje vrste. Posredno? Prej dobresedno. Poslanec SDS Branko Grims je bil v parlamentu fotografiran skupaj z Dejanom Prosenom (Delo, 2011).

Zelo malo novinarjev in predstavnikov civilne družbe, kaj šele države, problematizira te stvari. Toda prav iz družbene pasivnosti oziroma nemoči raste moč neonacističnih in drugih skrajno desničarskih gibanj, ki se prej ali slej, tako ali drugače prelevi tudi v relevantno politično moč. In takrat nastopi čas, če naj si sposodimo besede župana Ivančne Gorice Lampreta, ko »za šale in igro ni več prostora«.

Literatura

- BBS NEWS (2013a): *Hungarian gang jailed for racist Roma killings*, 6. avgust. Dostopno na: <http://www.bbc.com/news/world-europe-23586440> (10. marec 2015).
- BBC NEWS (2013b): *Jobbik rally against World Jewish Congress in Budapest*, 4. maj. Dostopno na: <http://www.bbc.com/news/world-europe-22413301> (13. marec 2015).
- DELIČ, ANUŠKA (2011): Neonacisti: slepi potniki parlamentarnih volitev. *Delo*, 30. november. Dostopno na: <http://www.delo.si/novice/volitve/neonacisti-slepi-potniki-parlamentarnih-volitve.html> (10. marec 2015).
- DNEVNIK (2009): *Sodišče zavrnilo obtožni predlog zoper župana Vebra*, 8. april. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042258050/lokalno/1042258050> (10. marec 2015).
- DNEVNIK.HR (2011): *Gay Pride prekinut zbog krvavog napada, policija evakuirala sudionike. Osam ozlijedenih!*, 11. junij. Dostopno na: <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/gay-pride-prekinut-zbog-divljanja-policija-evakuirala-sudionike.html> (12. marec 2015).
- ECONOMIST (2013): *A Neo-nazi wins*, 28. november. Dostopno na: <http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2013/11/slovakia> (18. marec 2015).
- FELC, MITJA (2013): Obramba po več letih našla novo pričo. *Delo*, 12. maj. Dostopno na: <http://www.delo.si/novice/kronika/obramba-po-vec-letih-nasla-novo-prico.html> (15. marec 2015).
- GWEN, ALBERT in GERGELY DEZIDERU (2013): Neo-nazis mobilise against minorities in Czech republic. *EU Observer*, 23. oktober. Dostopno na: <https://euobserver.com/opinion/121856> (20. marec 2015).
- HAHONINA, KSENIJA (2006): S kolom po glavi. *Mladina*, 31. oktober. Dostopno na: <http://www.mladina>.

---

⁶ Prvak stranke SDS Janez Janša je 16. januarja 2014 javno obračunal z novinarko medijskega portala Planet Siol Gordano Stojiljković, potem ko je napisala kritičen članek, v katerem je poudarila, da se Janša udeležuje sodnih obravnava le takrat, ko koga toži, medtem ko ga na sodišče ni, če je on tožena stranka. Janša je njeno delo v zapisu na socialnem omrežju Twitter označil za »opankarski žurnalizem«, s čimer je nedvomno meril na njen priimek oziroma poreklo (Vežjak, 2014).

⁷ Potem ko je na predčasnih parlamentarnih volitvah 4. decembra 2011 zmagala stranka Pozitivna Slovenija Zorana Jankovića, se je na spletni strani SDS pojavil zapis neznanega avtorja pod psevdonimom Tomaž Majer, ki je volivke in volivce označil za »trenirkarje« in jih obtožil prevare na volitvah. Z besedo »trenirkarji« je avtor zapisa namigoval na pripadnike nekdanjih jugoslovanskih republik (Karba idr., 2011).

⁸ Janez Janša je v nagovoru na shodu Zbora za republiko 8. februarja 2013 ljudske vstaje označil za »levi fašizem« (Žužek, 2013).

⁹ Potem ko je Evropsko sodišče za človekove pravice 26. junija 2012 šestim izbrisanim dosodilo odškodnine v višini po 20.000 evrov za nepremoženjsko škodo, ki so jo utrpeli zaradi izbrisa, je generalni sekretar v Janševi vladi in član stranke SDS Božo Predalič zapisal na Twitterju 7. julija 2012: »Kdo ve? Morda pa bo kdo od izbrisanih odškodnino porabil za tečaj slovenščine.« (Žurnal24, 2012)

- si/95143/s-kolom-po-glavi/ (20. marec 2015).
- JOHNSON, ALEX (2012): Czech police accuse man of plotting Norway-like copycat terrorist act. *NBC News*, 19. avgust. Dostopno na: http://worldnews.nbcnews.com/_news/2012/08/19/13363543-czech-police-accuse-man-of-plotting-norway-like-copycat-terrorist-attack (15. marec 2015).
- KARBA, DEJAN, ZORAN POTIČ in MATEJA CELIN (2011): Po sledi skrivnostnega pisca Tomaža Majerja. *Delo*, 13. december. Dostopno na: <http://www.delo.si/novice/volitve/po-sledi-skrivnostnega-pisca-tomaza-majerja.html> (10. marec 2015).
- KAZENSKI ZAKONIK (KZ-1-UPB2): 197. člen: Javno spodbujanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti. *Uradni list RS 50/2012*. Dostopno na: <https://zakonodaja.com/zakon/kz-1/297-clen-javno-spodbujanje-sovrastva-nasilja-ali-nestrpnosti> (20. februar 2015).
- MARGIT, ESZTER (2008): Neo-nazis attack Hungary Jewish theater. *Jewish Telegraphic Agency*, 7. oktober. Dostopno na: <http://www.jta.org/2008/10/07/arts-entertainment/neo-nazis-attack-hungary-jewish-theater> (10. marec 2015).
- MAYER, GREGOR in BERNHARD ODEHNAL (2012): *Postrojavanje: Nova desnica u istočnoj Europi*. Zagreb: Durieux.
- METRO PORTAL (2010): *Beograd uništen, Tadić osudio nasilje na gay paradi*, 10. oktober. Dostopno na: <http://metro-portal.hr/beograd-unisten-tadic-osudio-nasilje-na-gay-paradi/49525> (18. marec 2015).
- MMC RTV SLO (2006): *Država bo porušila objekte Strojnovih*, 2. december. Dostopno na: <http://www.rtvlo.si/slovenija/drzava-bo-porusila-objekte-strojanovih/63762> (10. marec 2015).
- MMC RTV SLO in STA (2006): *Strojnovi v Ambrusu pod šotori*, 22. december. Dostopno na: <http://www.rtvlo.si/slovenija/strojanovi-v-ambrusu-pod-sotori/64685> (10. marec 2015).
- MMC RTV SLO in STA (2012): *Gorenak: Lahko bi govorili o vodenih skupinah izgrednikov*, 5. december 2012. Dostopno na: <http://www.rtvlo.si/slovenija/gorenak-lahko-bi-govorili-o-vodenih-skupinah-izgrednikov/297337> (15. marec 2015).
- PETKOVIČ, BLAŽ in META ROGLIČ (2014): Po sledi 'zamrznjenega' poročila Sove. *Dnevnik*, 13. Februar. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042632818/slovenija/-po-sledi-zamrznjenega-porocila-sove-> (10. marec 2015).
- PETROVIČ, PETER (2014): Kriva je država. *Mladina*, 30. maj. Dostopno na: <http://www.mladina.si/157045/kriva-je-drzava/> (10. marec 2015).
- PETROVIČ, PETER (2015): Smrt pride takoj, sojenje domnevnim morilcem pa traja dolga leta. *Mladina*, 27. februar. Dostopno na: <http://www.mladina.si/164533/smrt-pride-takoj/> (10. marec 2015).
- ROMEA (2013): *Czech republic: Right-wing extremist threatens to kill the mayor of Ostrava*, 23. oktober. Dostopno na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-republic-right-wing-extremist-threatens-to-kill-mayor-of-ostava> (15. marec 2015).
- STA (2015): *Svet za odziv na sovražni govor kritičen do izjav poslanca SDS Laha*, 17. marec. Dostopno na: <https://www.sta.si/2115160/svet-za-odziv-na-sovrazni-govor-kriticen-do-izjav-poslanca-sds-laha> (18. marec 2015).
- ŠTEFANČIČ, MARCEL JR. (2011): Breivikovo ogledalo. *Mladina*, 29. julij. Dostopno na: <http://www.mladina.si/86787/breivikovo-ogledalo/> (10. marec 2015).
- TETIČKOVIČ, LUKA, Kdo je minister Veber? *Svet24*, 2. september. Dostopno na: <http://svet24.si/clanek/novice/slovenija/54057356275ba/kdo-je-minister-veber> (20. marec 2015).
- VALENCIČ, ERIK (2006): Pri Jožovcu z nacizmom. *Mladina*, 14. april. Dostopno na: http://www.mladina.si/90239/uvo-manipulator--erik_valencic/?utm_source=tednik%2F200615%2Fclanek%2Fuvo-manipulator--erik_valencic%2F&utm_medium=web&utm_campaign=oldLink (15. marec 2015).
- VALENCIČ, ERIK (2010): Koalicija sovraštva. *Mladina*, 22. april. Dostopno na: <http://www.mladina.si/50370/koalicija-sovrastva/> (10. marec 2015).
- VALENCIČ, ERIK (2011a): Neonacisti v Lendavi. *Mladina*, 29. julij. Dostopno na: <http://www.mladina.si/86771/neonacisti-v-lendavi/> (10. marec 2015).
- VALENCIČ, ERIK (2011b): Neonacizem v Sloveniji: Povej mi, s kom se družiš. *Mladina*, 25. november. Dostopno na: <http://www.mladina.si/106959/povej-mi-s-kom-se-druzis/> (10. marec 2015).
- VALENCIČ, ERIK (2011c): V čakanju na ničelno toleranco. *Mladina*, 11. november. Dostopno na: <http://www.mladina.si/106959/povej-mi-s-kom-se-druzis/> (10. marec 2015).

- mladina.si/106804/v-cakanju-na-nicelno-toleranco/ (10. marec 2015).
- VALENCIČ, ERIK (2014a): Koalicija sovraštva. *Oddaja Dosje, RTV SLO 1*, 28. januar. Dostopno na: <http://4d.rtvlo.si/arhiv/dosje/174263197> (15. marec 2015).
- VALENCIČ, ERIK (2014b): *Javna vprašanja poslancu Vinku Gorenaku*. Dostopno na: <http://zofijini.net/javna-vprasanja-poslancu-vinku-gorenaku/> (18. marec 2015).
- VATOVEC, JADRAN (2014): Gorenak z (ž)ledom nad Zvonka Fišerja. *Slovenske novice*, 6. februar. Dostopno na: <http://www.slovenskenovice.si/novice/slovenija/gorenak-z-zledom-nad-zvonka-fiserja> (15. marec 2015).
- VELINGER, JAN (2010): Court hands tough sentences to Vitkov arsonists. *Radio Praha*, 20. oktober 2010. Dostopno na: <http://www.radio.cz/en/section/curraffrs/court-hands-tough-sentences-to-vitkov-arsonists> (18. marec 2015).
- VEZJAK, BORIS (2014): Opankarski žurnalizem: kakšen priimek mora imeti novinar? Blog: *In media res*, 17. januar. Dostopno na: <https://vezjak.wordpress.com/2014/01/17/opankarski-zurnalizem-kaksen-priimek-mora-imeti-novinar/> (12. marec 2015).
- ŽURNAL24 (2012): *Predalič pošilja izbrisane na tečaj slovenščine*, 9. julij. Dostopno na: <http://www.zurnal24.si/predalic-posilja-izbrisane-na-tecaj-slovenscine-clanek-161747> (15. marec 2015).
- ŽUŽEK, ALEŠ (2013): So med nami levi fašisti? *Planet Siol*, 24. februar. Dostopno na: http://www.siol.net/novice/slovenija/2013/02/so_med_nami_levi_fasisti.aspx (10. marec 2015).
- 24UR.COM (2006): *Zver: 'Izbrali so najslabšo možnost'*, 26. november. Dostopno na: <http://www.24ur.com/novice/slovenija/zver-izbrali-so-najslabso-moznost.html> (15. marec 2015).